

ראש השנה לתקופות

ברשימה קצרה המוקדשת לראש השנה (מאמרי הראי"ה, עמ' 143). דן הראי"ה על אחד הרעיונות המרכזיים של הלוח העברי. הזמן מאופיין על ידי קידוש "זמנים", דהיינו חגים, מועדים וימים מיוחדים. באמצעות ה"זמנים" מקבל הזמן בנוסף למהותו הכמותי, ממד איכותי. אלא שלא כל הזמנים שווים. יש זמנים הקשורים בטבע, וניתן בקלות להרגיש את איכותם. יש זמנים הקשורים להיסטוריה ולדת. המצוות מעניקים להם את איכותם. ואכן, "הננו חשים את החליפות של הזמנים על ידי הסימנים אשר נסתמנו בהם חלקי הזמן על פי הטבע ועל פי התורה". קיומם של זמנים שובר את המונוטוניות של הזמן, ומאפשר לנו לחוש את תופעת החידוש, את המעבר בין עבר לעתיד: "הלך חלק מהחיים שלנו ונעשה עבר מסויים, והננו מתעתדים לקבל חלק חדש של חיים בתור עתיד".

שינוי זה הוא בעל משמעות מוסרית. ההסתכלות על העבר, בזמנים בכלל ובראש השנה בפרט, מאפשרת ומחייבת זיכוך עצמי, "שעל ידו הננו יכולים להביא לנפשנו את החשבון של העבר, לזכך אותו ולצרפו ולהסיר את כל הסיגים אשר נטפלו עלינו, על ידי שגגותינו ופשעינו, על ידי כל החולשות שלנו, הנפשיות והגופניות, באופן שאלה לא יוסיפו את השפעתם הרעה על החיים העתידיים שלנו". אולם בהסתכלות אל העבר אין רק שלילה. על ידי הזיכוך "אנו מכשירים את עצמנו לקבל את כל הרשמים הטובים מהצד הבריא הטהור והזך שנפל בגורלנו במשך החלק של החיים, שהננו כעת מכירים אותו בתור עבר". על ידי "הזמנים" אנו נקראים לעשות את חשבון נפשנו, חשבון ההישגים והכישלונות.

עד כאן ראש השנה ברשות היחיד. אולם מהם מסיק הראי"ה מסקנה מפתיעה. ראש השנה אינה רק ציון "במיקרו", בשנה. היא מודל המחייב אותנו גם ב"מקרו", להיות מודעים וקשובים לחילופי זמן גדולים יותר, "לתקופות תולדותיות" דהיינו לשינויים המתרחשים בתקופות ההיסטוריות. יש בהיסטוריה נקודות מפנה "מתקופה ישנה שנעשית אצלינו בתור עבר, לתקופה חדשה שהיא הולכת ומהווה לנו עתיד". את השינויים הללו לא ניתן לתפוס לא באמצעות הטבע, ואף לא על ידי קביעת התורה. אנחנו חייבים בעצמנו להבין את חילופי התקופות.

גם שינוי התקופות מחייב אותנו בתשובה, דהיינו ביקורת העבר, אך גם אינטגרציה של ההישגים אליהם הגענו בו. אכן, אין כאן רומנטיזציה של העבר וודאי לא דחייה, אלא הסתכלות ביקורתית עליו. זהו תהליך "הזיכוך והסרת הסיגים של החיים שעברו, כדי שישארו לנו כל תכני העבר הזכים והמאירים". העלייה, ההתישבות, ובדורותינו יכולים אנו להוסיף, העצמאות הפוליטית, מהווים היבטים של שינוי התקופות.

אם נרשה לעצמנו להמשיך את קו המחשבה של הראי"ה, נוכל לראות במודעות זאת אחד מעקרונות ותנאי ההנהגה הרוחנית של העם. שבת יששכר נתפס במדרש כמייצג את החכמים. כך כותב רש"י על פי המדרש (בר' מט, יד) "יששכר חמר גרם" – "סובל עול תורה". והמדרש תנחומא מפרש את הפסוקים כולם כמשל: "רִבֵּץ בֵּין הַמְשָׁפְתִים" – אלו התלמידים שלו שמרביצין תורה "וַיֵּרָא מִנְחָה כִּי טוֹב" – זו תורה... וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסַבֵּל עוֹלָה של תורה ויהי למס עובד – זו הלכה... וְשָׂרִי בְּיִשְׁשָׁכָר עִם דְּבָרָה... בְּעֶמְקִי שְׁלַח בְּרִגְלָיו – בעומקה של הלכה".

זהו דימויו המקובל של יששכר, דימוי המתייחס לגדולה בידיעת התורה. אולם על בני יששכר, חכמי התורה, נאמר משהו נוסף (דה"י א יב, לג) "וּמִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִּינָה לְעֵתִים, לְדַעַת מָה יַעֲשֶׂה וְשָׂרָאֵל". החכמים חייבים להיות מודעים לסוד ה"בינה לעתים". כפשוטו מתייחסת ה"בינה לעתים" לסוד העיבור, לידע ההכרחי לקבוע את הלוח. אולם, יש בביטוי זה ממד עמוק יותר, הבנת העתים והתקופות המשתנות עליהם מתייחס הראי"ה. מכאן, כפי שלמידה החסידות, גם האפשרות להבין מתי חלים כ"ח העתים שבספר קהלת: "לָפֶל זָמַן וְעַת לְכָל חֶפֶץ... עַת לְפָרוֹץ וְעַת לְבָנוֹת... עַת לְאַהֲבָה וְעַת לְשֹׂנְאֵי עַת מְלַחְמָה וְעַת שְׁלוֹם". מרבינו בחיי, איש הקבלה, למדנו שאותם כ"ח זמנים רמוזים במשכן (שמות כו, א-ב): "וְאֵת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יָרִיעוֹת... אַרְבֶּה הַיָּרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאֶמָּה". והוא מוסיף "ועליהם נאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים". משכן התורה אינו שלם אלא עם הבנת העתים המשתנים, ועל כך אמר קהלת (ח, ה): "וְעַת וּמִשְׁפָּט יָדַע לֵב חָכָם".

הבנת הזמנים הוא המפתח לחשבון הנפש. הראי"ה מלמד אותנו שגם בהשתנות התקופות, כאמור, חייבים אנו לעשות חשבון נפש: "זיכוך והסרת הסיגים של החיים שעברו, כדי שישארו לנו כל תכני העבר הזכים והמאירים... כדי שנוכל להכניס אותם בתוך האוצר המתחדש של התקופה החדשה". פלג אחד של היהדות מתכחשת לשינוי, דורשת החזרת העטרה ליושנה, לעבר. פלג אחר מנסה למחוק את העבר כולו, על מורשתו ותפארתו. עלינו, להבין את האחריות המוטלת עלינו, לשוב בתשובה. עלינו לשמור על ברכות העבר אותן ירשנו, אך אסור לנו לקדשו ללא תנאי. אנו חייבים להתנער מהסיגים שאכן "נדבקו בקרבנו, מתוך העבר של הגלות המרה, מתוך דבוקי הטומאות של ארץ העמים". זאת מטלה המוטלת עלינו בעצם היום הזה, עשורים רבים אחרי שנכתבו הדברים.

ואולי לא יהיה מיותר לחזור שוב אל ברכת יעקב ליששכר, ולפירושו של רש"י (בראשית מט, טו): "ויהי [יששכר] – לכל אחיו ישראל, למס עובד – לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין שנא' "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים", מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם..." עד כאן הפירוש המוכר. אולם רש"י מוסיף: "ואונקלוס תרגם בפנים אחרים: ויט שכמו לסבול מלחמות

ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הסֶפֶר ויהיה האויב כבוש תחתיו". בהבאת דבריו של אונקלוס מלמד אותנו רש"י את הסינתזה החדשה, התשובה של ההווה. קיומו של "הסֶדֶר" שלא היה ידוע בעבר: סֶפֶר וסֶפֶר השוכנים יחדיו במשכנותיו של בני יששכר. זהו אחד הביטויים המהפכניים והאינטגרטיביים ביותר של חידושה של היהדות בתקופתנו. זוהי יצירה שהיא ראשית הגשמת חזונו של הראי"ה "להיות עומדים קיימים ושלמים בכל צביונו ובכל הדרת תקומתנו, להיכנס בהם ועל ידם מלאי רכוש רוחני כביר אל התקופה החדשה... אשר התחיל צור ישראל להאיר עלינו בקווי אורה. עד אשר ילך האור הלך וגבור ויפוח היום ונסו הצללים, ואור חדש על ציון יאיר, במהרה בימינו אמן".

